

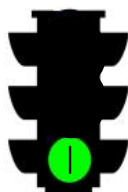
PROJEKT

PILGRIM UTAN GRÄNSER

-UTVECKLINGEN AV ETT KULTURHISTORISKT VÄRLDSARV

DELRAPPORT FÖR PERIODEN

2020-12-15 - 2021-04-30

Demokratikonsult Sverige AB, Palmbladsvägen 1, 112 58 Stockholm.
Telefon: 08-297073, E-post: info@demokratikonsult.se,
Webbplats: <http://demokratikonsult.se>

Innehåll

1. INLEDNING	3
2. INTERVJUER MED NYCKELPERSONER.....	4
2.1 PROJEKTETS GENOMFÖRANDE.....	4
Projektets resultat.....	6
Omvärldens påverkan.....	7
Gränsöverskridande mervärden	8
Hållbarhetsaspekter.....	9
2.2 PROJEKTETS FRAMTID	11
Förankring	11
Utmaningar/hinder för projektresultat	12
Förbättringspotentialer	13
2.3 DEMOKRATIKONSULTS ANALYS	14
3. NÄSTA STEG.....	16
4. ÖVRIGT	16
KÄLLFÖRTECKNING.....	18
BÖCKER OCH ÖVRIGA KÄLLOR	18
WEBBSIDOR.....	18
ANNAT MATERIAL	19

1. INLEDNING

Pilgrim utan gränser är ett samverkansprojekt mellan den svenska projektägaren Selångers församling och den norska projektägaren Regionalt Pilegrimssenter Stiklestad. Syftet med projektet är att öka S:t Olavsledens attraktivitet genom att bygga en gränsöverskridande natur- och kulturhistorisk infrastruktur för vandrare och utveckla partnerskapet för en hållbar och långsiktig tillväxt. På detta sätt vill projektet bygga en tydlig identitet för hela leden. Målgruppen är pilgrimer, studiegrupper, turister samt företag, organisationer och personer som vill vara med och utveckla S:t Olavsleden.

För att ansöka om bidrag från Interreg Sverige-Norge måste projekt ange ett av fem insatsområden samt ett mål kopplat till insatsområdet¹. För Pilgrim utan gränser är insatsområdet Natur och kulturarv. Projekt Pilgrim utan gränserns specifika mål är att öka tillgänglighet till gränsregionens natur- och kulturarv med bibehållen bevarandestatus.

Demokratikonsult har i uppdrag att inför kommande slutrapport (2021-12-31) gjort uppföljande intervjuer med projektet Pilgrim utan gränserns nyckelpersoner. Intervjuerna som redovisas i föreliggande delrapport, var fokuserade på projektets genomförande hittills och om möjligt identifiera aspekter som skulle stärka projektets betydelse och efterlevnad.

Följeforskare: Helena Brandt

Assisterande följeforskare: Erika Brandt, Karin Wennerberg

¹ <http://www.interreg-sverige-norge.com/planera/malet-med-programmet/insatsomraden/>

2. INTERVJUER MED NYCKELPERSONER

Demokratikonsult har under månaderna januari och februari 2021 genomfört telefonintervjuer med projektet Pilgrim utan gränsers nyckelpersoner. Syftet var att undersöka nyckelpersoners uppfattningar om projektets genomförande, relevans, förankring och om förutsättningar att nå uppsatta mål. Nyckelpersoner är personer av betydande vikt för projektet Pilgrim utan gränser, utifrån den kunskap och erfarenhet de personerna äger och som är viktig för projektets finansiering och efterlevnad. Demokratikonsult har identifierat att församlingar, kommuner, hembygdsrörelsen och andra samarbetsaktörer är projektets nyckelpersoner. Kontaktuppgifterna till tänkta respondenter tillhandahölls av projektledning. Följande personer och organisationer har deltagit i undersökningen:

- Borgsjö församling, Erik Flodberg
- Bräcke Revsunds församling, Hans Cederberg
- Frösö Sunne Norderö församling, Jenny Michanek
- Härnösands stift, Mia Wälsten
- Interreg Sverige-Norge, Gabriel Bölske
- Medelpads hembygdsförbund, Margareta Johansson
- Midsweden365, Veronica Eklund
- Nasjonalt Pilegrimssenter, Mattias Jansson
- Projekt S:t Olavsleden – ett steg i regional utveckling, Marica Hamberg
- Projekt S:t Olavsleden – ett steg i regional utveckling, Putte Eby
- Ånge kommun, Lena Gustafsson
- Åre församling, Phär Karpas

Svarsfrekvensen uppgick till ca 65 procent, med tretton (13) medverkande av tjugotvå (20) tillfrågade respondenter. I urval av nyckelpersoner kontaktades i genomsnitt två personer per organisation. Svarsfrekvensen för medverkande organisationer uppgick till ca 86 procent. Trots upprepade kontaktförsök kunde Demokratikonsult inte genomföra intervjuer med representanter för två organisationer:

- Bräcke kommun
- Region Västernorrland

Av de tretton respondenterna var 46 procent kvinnor och 54 procent män. Ca 86 procent av respondenterna var vid intervjutillfället bosatta i Sverige medan ca 14 procent i Norge. Intervjuerna genomfördes semistrukturerat med blandat öppna och stängda frågor som lämnade utrymme för reflektion och anpassad frågeföljd och dialog. Tre (3) personer valde att besvara frågorna skriftligen.

I föreliggande delrapport redovisas först vad som framkommit av intervjuerna följt av Demokratikonsults sammanfattade analys, sist i detta avsnitt. De citat som återges i rapporten är hämtade ur respondenternas utsagor. Demokratikonsult kan inte garantera att de är exakt ordagranna, men är säkra på att andemeningen är korrekt.

2.1 PROJEKTETS GENOMFÖRANDE

Demokratikonsult bad respondenterna göra en bedömning av projektets genomförande. Respondenternas utsagor visar sammantaget att uppfattningen om projektets genomförande är gott. Projektet Pilgrim utan gränser har bidragit till att samarbete mellan olika aktörer har stärkts och nya kontaktytor har skapats, det gäller till exempel mellan Svenska kyrkan, hembygdsföreningar och småföretagare som på lokal nivå samverkar för att kunna erbjuda besökare service, information och verksamhet vad gäller natur- och kulturarv. Generellt visar

respondenternas utsagor att projektets ambition att sprida kunskap om såväl pilgrimsvandring som natur- och kulturarv är mycket uppskattat och uppfattas som centralt och viktigt för regionens utveckling. Vissa respondenter uttryckte att projektet lagt alltför mycket fokus på att sprida ”andliga” och/eller kristna värden på bekostnad av de kultur- och naturhistoriska värden som ska omfattas enligt det övergripande målet. Framför allt gällde det frågan om vilka intressen som finns bland projektets huvudsakliga målgrupper och vilka erbjudanden som ska ges vad gäller kunskapsspridning och upplevelser.

Projektledarens arbete har varit konkret och mycket professionellt med god kontakt och adekvat stöd och information uppgav flertalet respondenter. Tidigare har flertalet projekt och initiativ för att få i gång och organisera verksamhet kring S:t Olavsleden figurerat, men nu upplevs satsningarna vara mer samlade med ett färre antal projekt med större andel samordning dem emellan. Samverkan mellan de olika projekten och aktörerna har varit god och angelägen på det sätt att man delat upp fokus kring det praktiska arbetet med ledsträckning, underhåll och serviceutveckling och innehåll.

Projektet Pilgrim utan gränser har erbjudit knutpunkter/pilgrimscenter stöd att etableras genom spridning av idéer, ekonomiskt stöd, pushande och uppmuntran. Erfarenheter och idéer har spridits mellan knutpunkter där Selångers pilgrimscenter har inspirerat som exempel på vad som är möjligt att skapa. Respondenterna vittnade om att projektarbetet har haft en självklar utgångspunkt i Selånger, något som uppfattades vara både en för- och nackdel. Fördelarna var att Selångers pilgrimscenter fungerar som en motor för projektet och ett gott exempel för inspiration, Selångers pilgrimscenter har varit en given part för samverkan och destinationsutveckling. Nackdelar som exemplifierades var att väl mycket fokus hamnat på verksamheten i Selånger och att andra destinationer har upplevt sig bortglömda eller inte kunnat leva upp till tillräcklig standard eller kapacitet att motsvara projektorganisationens förväntningar. En respondent uttryckte att mycket av projektets arbete har lagts på Selångers pilgrimscenter och att insatserna borde ha fördelats mer lika samt att större satsningar framöver borde göras hos de som ligger efter. På det sättet, menade respondenten, kan det tydliggöras att projektet vill utveckla helheten och stärka samarbetet kring *en* led i stället för som nu lokala samarbeten.

I intervjuerna framkom att de som vandrar längs med leden behöver mycket praktisk information kring kommande etapper för att kunna planera sin vandring. Till säsongen 2021 har insatser genomförts för att utbilda personal på serviceställen och liknande för att bättre kunna erbjuda detta. Att entreprenörer, medarbetare på knutpunkter/pilgrimscenter och serviceställen kan tillhandahålla kunskap om leden ser respondenterna som centralt. Flertalet respondenter beskrev hur de sprider erfarenheter om egna initiativ till serviceutveckling till andra aktörer, exempelvis initiativ såsom att skjutsa vandrare och/eller bagage, cykelreparation samt att erbjuda toalett, dricksvatten och möjlighet att tvätta kläder för tältare.

Vad gäller kommunikation med målgrupperna pilgrimer/studiegrupper/turister och ”hemestrare” uttryckte respondenterna olika uppfattningar. Å ena sidan uppfattades kommunikationen vara framgångsrik och att projektet har fått god medial spridning med tidningsartiklar och reportage på tv. Informationen på internet via webbplatser och sociala medier uppfattades god liksom arbetet med utgångspunkt i gemensam kommunikation vad gäller information, skyltar, trycksaker, m.m. Å andra sidan fanns uppfattning bland respondenter att kommunikationen mellan aktörer är spretig och rörig för målgrupperna. Detta exemplifierade respondenter genom att hänvisa till att leden har olika namn, olika stavning, flertalet webbplatser som inte länkar till varandra, olika logotyper och trycksaker.

”Lagom nivå för det vi ska göra och hitta en röd tråd, hitta det vi har gemensamt och det tycker jag att vi hittar.”

”Det är ingen walk in the park.”

”Svåra att skapa vägen och vart vi ville med projektet men nu har vi bra plattform och börjat bygga ett bus.”

”Det är en snöboll som rullar från Selånger.”

”Selånger fungerar som en motor.”

”Olika erfarenheter och perspektiv ger mycket till helheten.”

”Det här är i nivå med det bästa man kan få nationellt.”

Projektets resultat

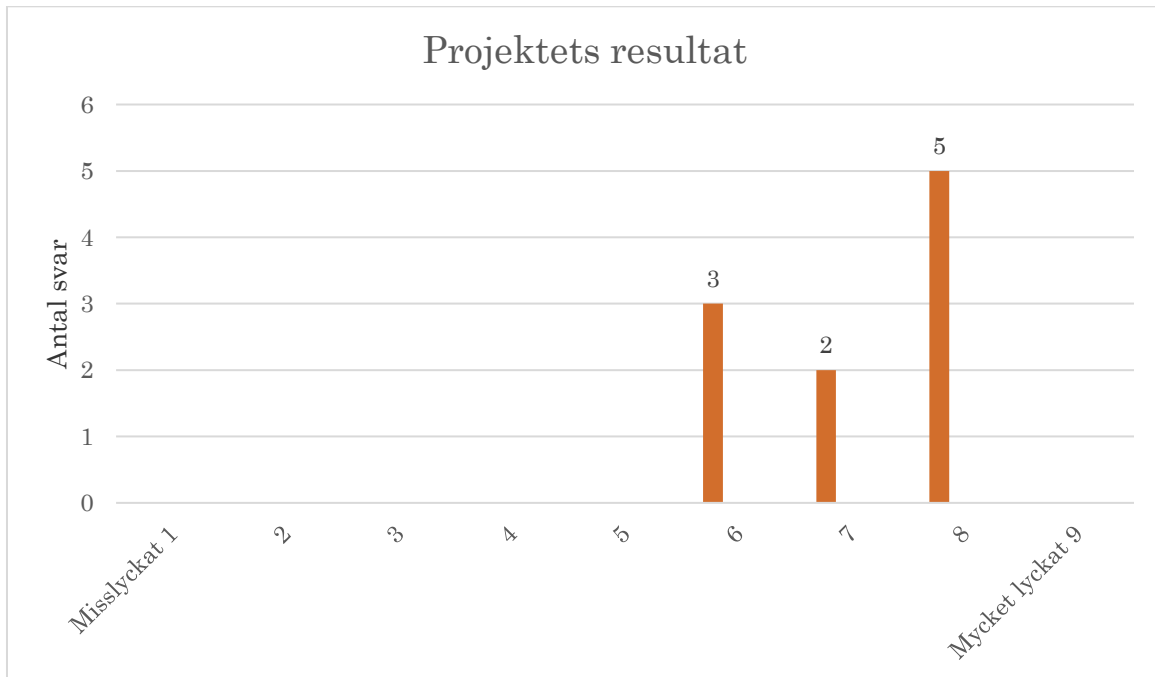
Demokratikonsult ställde frågan om respondenterna kunde se konkreta tecken på att projektet bidrar till förändring mot det övergripande målet att testa, utvärdera och implementera det natur- och kulturhistoriska arvet i en gränsöverskridande verksamhet och strategi. Som en vital byggsten för att göra S:t Olavsleden till en attraktiv och populär pilgrimsled.

Respondenternas utsagor visar att sommarsäsongen 2020 drabbades av ett stort bortfall av utländska turister på grund av stängda gränser till följd av Coronapandemin. De största utländska grupperna vandrare/pilgrimer kommer från Holland och Tyskland. Dock ökade den inhemska turismen och intresset för friluftsliv vilket även gav resultat på antalet vandrare/pilgrimer/besökare längs med leden. En respondent funderade på hur man bör tänka kring resultatet när det är flera projekt som angränsar varandra och svårigheten att skilja på vilka insatser som kan härledas till vilka resultat. Respondenterna vittnade om att man inom projektet arbetar vidare med det praktiska kring att uppföra och färdigställa knutpunkter/pilgrimscenter men att arbetet i allt högre utsträckning handlar om att planera den verksamhet och service som ska erbjudas besökare. Konkreta diskussioner förs och leds av projektgruppen vilket har samlat aktörer och intressenter. Exempel på områden som diskuterats är hur aktörer praktiskt kan arrangera erbjudanden som förenklar för pilgrimer och vandrare t.ex. genom transport av bagage mellan dagsetapper, arrangerade vandringar, möjligheter för vandrare att köpa med sig matsäck/”matpacke” med lokal anknytning etc. En respondent lyfte att samverkan har varit viktig för enskilda aktörer som inte på egen hand har så stor möjlighet till kringaktiviteter men som genom samverkan fått den möjligheten. Andra konkreta tecken som respondenterna gav exempel på var följande:

- Fler vandrare på leden och på pilgrimscenter och knutpunkter. Trots att utlandsturismen stannade av 2020 visade besöksstatistiken på knutpunkter/pilgrimscenter på ett ökat antal besökare.
- De pilgrimscenter/knutpunkter som invigts hade öppen verksamhet.
- Pilgrimscenter/knutpunkter uppförs, färdigställs och invigs allteftersom.
- Guidade vandringar/turer till platser med kulturarv genomförs lokalt av pilgrimscenter/knutpunkter.
- God medial spridning av projektet.
- Pilgrimspodden har fått god spridning.
- Barnens pilgrimsvandring har invigts och genomförs eller planerar att genomföras på fler destinationer.
- Workshops har genomförts.
- Utställningar har producerats, visats och planeras att visas på fler destinationer.
- Samverkan med andra projekt ger mervärde till projektet.
- Förfrågningar från andra aktörer om samverkan, till exempel samverkan med Länsmuseet kring guidade vandringar.

- Det finns produkter att sälja (t.ex. pilgrimssmycket) och dessa såldes på utvalda destinationer och planeras att säljas på fler destinationer kommande säsong.
- Ökad samverkan mellan aktörer och intressenter.
- Lokala aktiviteter befäster ledens existens i lokalsamhället.

Demokratikonsult bad respondenterna bedöma projektets resultat hittills på en skala mellan 1 till 9, där 1 är misslyckat och 9 är mycket lyckat. Tio av tretton respondenter valde att besvara frågan vilket ger en medelvärde om 7,2, se illustration nedan. De som inte besvarade frågan hänvisade till att de inte ansåg sig ha tillräcklig insyn i projektets resultat.

”Det här är i sin linda från oss vi har inte riktigt kommit igång än.”

”Vi är i gång med att bygga upp centret men vi får fortsätta lite till för vi är inte riktigt i mål.”

”Det tydligaste tecknet är statistiken.”

”Antalet vandrare har stadigt ökat och besöksstatistiken på pilgrimscentret likaså.”

”Projektet har lett till att vi pratar mer med varandra, mer kontakt mellan kyrka och hembygdsförening.”

”Genom samarbete får vi fart på kulturhistorien.”

Omvärldens påverkan

Demokratikonsult ställde frågan hur omvärlden har påverkat projektets förutsättningar och insatser för att projektet ska nå det övergripande målet att testa, utvärdera och implementera det natur- och kulturhistoriska arvet i en gränsöverskridande verksamhet och strategi. Som en vital byggsten för att göra S:t Olavsleden till en attraktiv och populär pilgrimsled.

Fler än hälften av respondenterna menade att Coronapandemin har påverkat projektet. Exempel som framkom gällande hur pandemin har påverkat projektet var:

- Fler svenskar intresserar sig för friluftsliv tack vare pandemin vilket ger fler besökare/vandrare till leden.
- Invigning av knutpunkter/pilgrimscenter har skjutits upp.
- Omställning till digitala möten ansågs generellt vara negativt men fördelar såsom att möten blir effektivare samt sparar på miljön p.g.a. inställda resor sågs som positiva effekter.
- Projektet har tappat fart, genomförande av insatser har skjutits upp men kommer om möjligt genomföras 2021.
- Restriktioner och smittspridning medförde att fler semesterar i hemlandet vilket gett ökat antal turister till leden.
- Svårighet att ta tillvara gränsöverskridande mervärden när gränsen mellan Norge och Sverige är stängd.
- Viktigt att få de som erbjuder övernattnig (särskilt de i gränsområdet Sverige-Norge) att hålla ut i väntan på fler besökare.

Andra omvärldsfaktorer som påverkar projektet, vilka respondenterna exemplifierade, rörde bland annat samhällsbyggnad/infrastruktur och trender:

- Glesbygd medför få ställen som erbjuder övernattnig.
- Samarbete mellan projekten Pilgrim utan gränser och S:t Olavsleden – ett steg i regional utveckling och Smak63 ger diskussioner, kontakter och infrastruktur kring leden.
- Ökat allmänt intresse för andliga frågor.
- Ökat allmänt intresse för friluftsliv.
- Ökat allmänt intresse för historia och kulturhistoria.
- Ökat allmänt intresse för miljöfrågor bidrar till ökat intresse för att semestra så miljövänligt som möjligt.
- Ökat allmänt intresse för pilgrimsvandring.

”År 2020 är en plump i protokollet.”

”Man är olika hur väl man kan adaptera till nya situationer.”

”Vad hade vi kunnat nå utan pandemin?”

”Det finns ett historieintresse som vi har kanaliserat.”

”Att årets julklapp var ett stormkök säger mycket om trenden med friluftsliv.”

”Att pilgrimsvandra är ett sätt att kombinera friskvård – både andligt och fysiskt.”

Gränsöverskridande mervärden

Demokratikonsult bad respondenterna beskriva vilka gränsöverskridande mervärden som tas tillvaro inom projektet.

Pandemin har medfört stängda gränser mellan Norge och Sverige. Detta identifierades i intervjuerna utgöra en utmaning för att ta tillvara de gränsöverskridande mervärden som har potential inom projektet. Samtidigt beskrevs hur pandemin har bidragit till att implementera digitala verktyg i verksamheterna för att möjliggöra samverkan och snabb kontakt.

En respondent menade att det har blivit allt tydligare hur Norge och Sverige glider ifrån varandra och exemplifierar det genom att hänvisa till de alltmer kostsamma avgifterna för telefon- och postkorrespondens; den digitala övergången underlättar därför kontakten. Respondenten ansåg

att det är viktigt att främja det skandinaviska samarbetet och tyckte sig se att projektet bidrar till det. Andra respondenter hade svårt att identifiera vad gränsöverskridande mervärden alls var eller hade för effekt för dem. De gränsöverskridande mervärden som tillvaratagits och beskrevs av respondenterna var:

- Det gemensamma projektarbetet vad gäller kunskaps- och informationsutbyte har fungerat väl.
- Samverkan främjar turism på landsbygden.
- Styr- och projektgrupp består av medarbetare på både norska och svenska sidan och som i sin tur sprider information och driver aktivitet kring projektet.
- Stärkt känsla av samhörighet i och med att båda språken används.
- Stärkt samverkan mellan Nasjonalt pilegrimssenter och Selångers pilgrimscenter.
- Årlig statistik samordnas mellan Norge och Sverige.

Respondenternas exempel på vad som skulle kunna förbättras för att på ett bättre sätt tillvarata de gränsöverskridande mervärdena var:

- Försäljning av produkter, t.ex. pilgrimssmycket på fler destinationer.
- Lyfta fram det gemensamma historiska perspektivet.
- Norska hantverkare skulle kunna delta i formgivning av produkter t.ex. pilgrimssmycket.
- Potential att utveckla samarbete mellan Norska och Svenska kyrkan och hembygdsrörelsen.
- Samordna ledmarkeringar på norska och svenska sidan av leden.
- Stärkt samverkan med Nidaros domkyrka.
- Ta tillvara kunskaperna om pilgrimsvandring på norska sidan genom att bjuda in till Pilgrimspodden.
- Tydligare lyfta norska sidans arbete genom informationsspridning.
- Öka möjligheterna för aktörssamverkan över gränsen.

”Det är viktigt att träffas fysiskt.”

”Leden är som ett lim och vi lär oss mycket av varandra.”

”En av de mest stängda gränserna i Europa är ju den mellan Norge och Sverige.”

”Viktigt att se det skandinaviska som en helhet.”

”Samverkan med Norge har jag inte haft – det där Interreget ligger på en annan nivå.”

”Ett sånt här projekt belyser den gemensamma kulturen.”

”Variationen på projektdeltagare kyrkan, kommun, destination (besöksnäring) det tycker jag är väldigt bra och intressant.”

Hållbarhetsaspekter

Demokratikonsult frågade om hållbarhetsaspekterna (miljö, jämställdhet och mångfald) har haft stor inverkan på projektets genomförande och mål.

Respondenternas utsagor vittnade om att grunden i arbetet kring vandringsleden är hållbarhet. Att skapa innehåll längs med leden främjar hållbar turism och erbjuder vandraren upplevelse av naturen. En stor del i att pilgrimsvandra är att återupptäcka enkelheten och naturen, menade en respondent.

Respondenterna delade att det längs större delen av leden finns möjlighet för besökare att transportera sig med tåg, där service och knutpunkter/pilgrimscenter är belägna på gångavstånd från tågstationerna. Flera destinationer erbjuder möjlighet att övernatta med häst för de som vill rida leden, andra destinationer arbetar för att framöver kunna erbjuda denna möjlighet. Ett annat alternativ för den som varken vill rida eller vandra till fots är att cykla. Leden erbjuder en separat cykelled som är dragen för att inte slita på naturen och på vissa destinationer finns möjlighet till cykelunderhåll.

Några respondenter ansåg att det behöver spridas kunskap till vandrare gällande hur de bör bete sig i naturen så att leden kan bli långsiktigt hållbar och inte slita ned omgivningen. En respondent ansåg att projektet Pilgrim utan gränser inte passade för denna insats medan en annan ansåg att det i guidning och kunskapsspridning kring överlevnadskunskap och naturarv finns stora potentialer för projektet Pilgrim utan gränser att göra nytta.

Flera respondenter lyfte att det är angeläget att kunna erbjuda besökare hållbar mat och fika. I samarbete med Interregprojektet Mat och dryck längs Nordens Gröna Bälte har flera destinationer deltagit i utbildningsprogram och föreläsningar (Smak63) för utvecklad måltidsturism. Arbete pågår kring möjlighet för vandrare att köpa med sig matsäck där viktiga parametrar är lokal anknytning på smakupplevelse och hållbara förpackningsmaterial.

Respondenter uttryckte att mångfaldsaspekten var en utmaning att arbeta med, de visste inte hur de skulle närma sig den. En respondent lyfte att Medelpad är homogent, det finns inte mycket mångfald men att möjligheten finns att lyfta mångfaldsaspekten genom de vandrare som kommer som besökare. En annan respondent menade att genom att lyfta natur- och kulturarv arbetar projektet med mångfald i en historisk kontext.

En respondent uttryckte att ett centralt område för aktörerna inom projektet att lyfta är hur samerna i historien undanträngts från sina marker och de motsättningar som fortsatt lever kvar i stora områden. Kyrkan har mycket på sina samvete vad gäller dessa motsättningar, menade respondenten. Nu finns goda kontakter mellan kyrka och samer men det är viktigt att fortsatt inkludera samerna både i tanke och diskussion. En annan respondent berättade om minoritetsgruppen skogsfinnarna som var en folkgrupp som invandrade till området mellan älvdalarna kring år 1600. Kring skogsfinnarna har hembygdsrörelsen erbjudit föreläsningar om historiska metoder för åkerbruk genom svedjning, d.v.s. svedjebbruk. Respondenter såg potential för vidare kunskapsspridning till besökare som med guidning kan lära sig läsa vad naturen berättar t.ex. om gångna tiders åkermark eller boplatser.

Vissa delar av leden går att vandra per rullstol eller motsvarande men hela leden är inte anpassad, däremot nya byggnationer. En respondent menade att det går bra och är anpassat för synskadade att vandra.

En respondent uttryckte att den kyrkliga traditionen är patriarkal i sin struktur, därför har man inom projektet försökt betona kvinnornas historia bland annat genom helgonutställningen och sprida kunskap om Sveriges största helgon som alla var kvinnor. En annan respondent såg stor potential i att fortsätta berätta och lyfta historien om de som tidigare inte inkluderats i historieskrivningen t.ex. kvinnor, minoriteter och utstötta.

Demokratikonsult har nedan listat fler av respondenternas exempel på hur projektet arbetar med eller tillvaratar hållbarhetsaspekterna, uppdelat på aspekterna miljö, mångfald och jämställdhet:

Miljö:

- Att vandra är ett mer miljövänligt sätt att turista.
- Ekologisk och lokalt anpassad mat erbjuds så långt det är möjligt.
- Möjlighet att resa till destinationer per tåg.
- Sprida kunskap om naturhistorien.
- Örtkryddgård i Selånger visar natur- och kulturarv.

Mångfald:

- Det finns medvetenhet om historiska motsättningar mellan nybyggare och ursprungsbefolkning och hur dessa motsättningar än i dag lever kvar.
- Skriftlig information finns på engelska, norska och svenska. Diskussion angående att addera fler språk förs.

Jämställdhet

- Barnens pilgrimsvandring illustreras av en flicka och en pojke.
- Berättar kvinnornas historia genom exempelvis helgonutställningen.

”Projektets utgångspunkt är hållbarhet.”

”Viktigt för miljön att besökare kan bete sig i naturen.”

”Vi har det redan i vårt arbetsätt.”

”Använda sina fötter är miljövänligt.”

”Det är ju honnörsord som används, har inte sett moment som gått emot dessa.”

2.2 PROJEKTETS FRAMTID

Förankring

Demokratikonsult ställde frågan ”Vad anser du om projektets förankring för att skapa långsiktiga effekter?”

Flera respondenter uttryckte stark tilltro till projektledaren för Pilgrim utan gränser som beskrevs leda projektet väl och att samarbetet är välfungerande. Samarbetet mellan projektledarna i projekten Pilgrim utan gränser och S:t Olavsleden lyfts som gott och viktigt och att de gemensamt arbetar lokalt med kommuner och hembygdsföreningar. Att projekten samarbetar och bygger på varandra ansågs vara nödvändigt. Majoriteten av respondenterna ansåg att förankringen var god eller mycket god.

En respondent menade att det finns osäkerhet bland aktörerna längs med leden kring vad som förväntas av dem. Hen upplevde att det fanns krav från styrgruppen att kopiera arbetet som genomförts av Selångers församling och applicera det i utvecklingen av knutpunkterna, men framhöll att den ”mallen” inte passar dem. Samtidigt var respondenten tydlig med att det funnits mycket positivt som kommit med projektet bland annat idéer, material och kontakt. En annan respondent var inne på samma spår och menade att projektidén till en början inte förankrats utan ”det kom som en snöboll som ska implementeras”. Dock framkom att förankringen blivit bättre med tiden och att det finns en vilja att utveckla verksamheten.

Viss oro uttrycktes för hur arbetet ska tas vidare efter projektavslut. Intresse finns att arbeta tillsammans långsiktigt och ett pågående arbete förs inom projektet för att samla intresserade längs med leden för en varaktig regi.

Exempel på hur projektet ytterligare kan stärka förankring långsiktigt, utifrån respondenternas utsagor är:

- Stärka och lyfta arbetet på den norska sidan genom inkludering i aktiviteter och utökad information.
- Stärka samarbetet med projektet S:t Olavsleden – ett steg i regional utveckling genom arbete kring ledens kommunikation.
- Värna om den långsiktiga konstellationen med representanter från kommun, hembygdsföreningar och kyrka samt se över vilka ytterligare parter som kan tillföra utveckling av leden i ett kulturhistoriskt perspektiv.

”Jag undrar lite hur känt det är utanför de församlingar som ligger längs leden?”

”Pilgrimsvandring behöver inte vara religiöst och jag tycker att det blir ett problem i projektet.”

”Vi ser från vår sida att det finns ett ökat intresse för vandring, naturligt över lag och kanske också pilgrim.”

”Tilltron bland församlingsborna finns på ett annat sätt än tidigare.”

”Det finns många små orter som behöver det här och kan utveckla nya sidor.”

Utmaningar/hinder för projektresultat

Demokratikonsult frågade respondenterna om det finns utmaningar eller hinder för något av projektets resultat, eller om det finns resultat eller delar som inte kommer implementeras.

Bland de respondenter som är aktiva inom projektet Pilgrim utan gränser var den gemensamma uppfattningen att projektet skulle implementera samtliga delar och resultat utifrån plan. Respondenterna hänvisade till god planering och förberedelser inför kommande säsong. Ingen respondent gav exempel på delar eller resultat som inte längre var aktuella för implementering. En respondent lyfte frågan om eventuell förlängning av projektet för att möta det tapp som Coronapandemin medfört.

Demokratikonsult har nedan sammanställt de risker och utmaningar samt styrkor som identifierats av respondenterna, men även de styrkor som kan bidra till att överbrygga utmaningarna.

Risker/utmaningar:

- Att hinna med samtliga aktiviteter som fått skjutas på framtiden på grund av Coronapandemin. Sammantaget bedömde respondenterna att de skulle hinna med. Demokratikonsult har ovan samlat samtliga utsagor som rör pandemin under rubriken Omvärldens påverkan.
- Det finns ideologiska intressekonflikter inom projektet som gäller bl.a. vinstdrivande och icke-vinstdrivande aktörer i samverkan.
- Projektet är avhängigt andra projekt som kanske inte kan leverera.
- Skilda förutsättningar vad gäller resurser att utveckla verksamhet på knutpunkter och pilgrimscenter.
- Vissa ideella verksamheter som exempelvis hembygdsföreningar har inte samma resurser att satsa i projektet.

Styrkor:

- Projektet Pilgrim utan gränser har en dynamisk organisation.

- Stor tillgång på kompetens inom projektorganisationen.
- Projektet Pilgrim utan gränser är väl förankrat.

”Vi har bra kontroll, kompetens och ekonomi i vårt system.”

”Vi har inte samma förutsättningar som till exempel Selånger.”

”De som arbetar med det här professionellt kan nog bli otåliga på oss.”

Förbättringspotentialer

Demokratikonsult ställde frågan ”Vilka förbättringspotentialer, möjligheter och/eller potentiella synergieffekter finns för att samarbetet internt respektive externt ska bli både långsiktigt och hållbart?”

Ett område där respondenter såg förbättringspotential gällde projektets kommunikation, främst att samordna kommunikation med andra aktörer som verkar för S:t Olavsleden. En respondent menade att man trots ett gemensamt möte som gällde just kommunikation och där man kommit överens om logotyp, namn och stavning inte inom projektet eller mellan projekt har kunnat enas om en gemensam stavning vad gäller ledens namn. Detta, menade respondenten, var ett grundläggande problem som dels skapar förvirring för de som söker information, dels är något som gör samverkan svårare. Flertalet respondenter påpekade att det fanns stora möjligheter med att samla all information som gäller S:t Olavsleden på en webbplats. Denna webbplats skulle kunna innehålla länkar till samtliga aktörer och projekt som arbetar för och kring leden, på både norska och svenska sidan.

En respondent menade att det var svårt att utvärdera projektet när så många aktiviteter skjutits på framtiden, när de väl är i gång kan det bli tydligare vad som fungerar och vad som kan förbättras.

Ett område för utveckling som framkom i intervjuer gällde aktörernas kunskap om varandras verksamheter. Ett förslag för att sprida information och kunskap var att (när så är möjligt) göra studiebesök hos varandra. Detta skulle kunna bidra med att aktörer i sin tur kan förmedla kunskap och information till pilgrimer/vandrare/besökare t.ex. vad gäller pilgrimsvandring, etapper och praktisk information kring hur man bör agera ute i naturen. En respondent föreslog att hela projektet skulle göra en gemensam resa längs hela leden för att ”provköra den” och på så sätt främja gemenskaps- och ansvarskänslan kring hela leden och samtidigt identifiera brister och förbättringsområden.

Fler av respondenterna identifierade förbättringspotentialer/möjligheter och potentiella synergieffekter:

- Ett efterföljande projekt med nära samarbete med Norge för att skapa en plattform för enkla vägar för information och kunskapsutbyte och gemensam agenda.
- Mer information och informationsspridning i sociala medier.
- När besökarantalet stiger kan fler entreprenörer se möjligheter till företagsamhet.
- Pilgrim utan gränserns aktiviteter och resultat borde stärkas i förhållande till de gränsöverskridande mervärdena.
- Skapa en organisation med människor med olika bakgrund.
- Sprida information till andra församlingar som i sin tur kan sprida kunskap om S:t Olavsleden i sina vandringsgrupper.
- Tydligare koppling till naturarv. Förslag om att inleda samarbete med naturreservat.
- Tydligare marknadsföra Barnens pilgrimsvandring mot skolor och den yngre målgruppen.
- Ännu mer och tydligare samverkan mellan de olika projekten för att tydliggöra för besökare och SME och på så sätt stärka infrastrukturen kring leden.

”Förvirrande med flera namn på leden och att aktörerna inte enats om en gemensam stävning.”

”All personal behöver ha mer på fötterna.”

”Det är intressant att se hur starkt det kan bli.”

”Jag vill ha en förlängning, fortsätta jobba tillsammans på något sätt.”

2.3 DEMOKRATIKONSULTS ANALYS

I Demokratikonsults senaste lärande utvecklingsrapport (nr 2) redogjordes och kommenterades ett lär- och analystillfälle med projektets styrgrupp, arbetsgrupp samt projektpartners och finansörer, samt en workshop som genomförts med representanter för projektets knutpunkter/pilgrimscenter. I denna delrapport har Demokratikonsult adderat nyckelpersonernas perspektiv genom intervjuer med fokus på projektets genomförande och framtid. Demokratikonsult konstaterar att det var svårt att få kontakt med flertalet tilltänkta respondenter, trots att Demokratikonsult skickade upprepade mail. Detta medförde att två organisationer uteblev. Önskvärt hade dock varit att på ett bättre sätt kunna beskriva de norska aktörernas erfarenhet och perspektiv. Demokratikonsults bedömning är dock att genomförda intervjuer tillhandahöll god spridning av erfarenheter och perspektiv.

Förankring

Demokratikonsult bedömer att projektet Pilgrim utan gränser uppfattas vara ett viktigt projekt som ger mervärde både på lokal nivå och för området kring leden som helhet. På den nivån kan projektets förankring betraktas vara mycket stark. Dock är projektet Pilgrim utan gränser ett projekt som omfattar många samverkande aktörer och därmed många röster och viljor. Demokratikonsult har i analys av genomförda intervjuer identifierat tre utvecklingsområden vilka skulle stärka Pilgrim utan gränser förankring för att bli långsiktigt hållbart. Demokratikonsults erfarenhet är att projektsamverkan ställer höga krav på en balansgång mellan ledning och att hörsamma projektdeltagares röster och initiativ, särskilt då projekttiden i sig utgör en utmanande faktor. För att långsiktigt förankra detta initiativ rekommenderar Demokratikonsult projektorganisationen att vidare arbeta med frågorna som efterföljer styckena nedan.

Det första utvecklingsområdet gäller projektorganisationens styrning av projektet. Pilgrimscentret i Selånger omnämndes i intervjustudien som en *”motor”* som skapar möjlighet att genomföra projektet. Den satsning som gjordes i och med Pilgrim utan gränser ses som ett efterlängtad och samlat initiativ som lyckats med vad tidigare initiativ gått bet. Pilgrimscentret i Selånger i sig har utvecklats till att vara en förebild som fysisk mötesplats med väl utvecklad verksamhet samt en efterlängtad samarbetspartner för pilgrimscentret i Stiklestad. Samtidigt med denna uppfattning förekommer även aktörer som upplever sig överkörda i projektet till exempel på det sätt att de känner sig tvungna att utveckla sin verksamhet efter *”Selångermodellen”* eller att deltagande i projektet inte var förankrat på lokal nivå från start. Demokratikonsult bedömer att vilja och engagemang att samverka i det gemensamma finns, den *”röda tråden”* kring S:t Olavsleden, samtidigt som det finns ett behov av autonomi att utforma verksamhet och lokal samverkan utifrån sina lokala förutsättningar och på ett sätt som knyter an till det egna området.

Det andra området där Demokratikonsult identifierar att förankring behöver stärkas gäller projektets arbete med natur- och kulturarv. Å ena sidan lyfts pilgrimsverksamheten som något som ger mycket mervärde, inte bara vad gäller andlig utveckling utan även vad gäller personlig utveckling. Pilgrimsvandring ger möjlighet att koppla av och identifiera djupare värden i samklang med naturen. Å andra sidan uppfattas att pilgrimsverksamheten och Svenska kyrkans värden tar stor plats på bekostnad av natur- och kulturhistoriska arv. Att erbjuda verksamhet och kunskapsspridning vad gäller natur- och kulturarv hamnar till synes främst på lokala aktörer och spridning av metoder, aktiviteter och sammanhållen verksamhet saknas aktörerna. Av denna anledning ser Demokratikonsult att det är viktigt att projektorganisationen främjar samsyn kring projektets syfte och huvudsakliga innehåll utifrån projektplanen och samtaget vara lyhörd för aktörernas vilja, ambitioner och erfarenheter. För aktörerna vill utveckla samverkan och har stort intresse av den verksamhet och det lärande som utvecklas längs med leden.

Det tredje området inom vilket insatser skulle bidra till att stärka projektets förankring både på kort och lång sikt är extern kommunikation. Demokratikonsult bedömer att projektet Pilgrim utan gränser skulle tjäna på att utveckla den externa kommunikationen tillsammans med andra projekt, aktörer och initiativ som verkar för utveckling av S:t Olavsleden. I dagsläget finns för intressenter och besökare en mängd olika webbplatser och sidor på sociala medier med information rörande verksamhet kring leden, likaså stavas leden på olika vis (eller till och med heter olika saker) beroende på organisation.² En respondent berättade att det i början på projektet hållits en workshop med just kommunikation som tema – kanske kan det vara idé att ta initiativ till ytterligare träffar för att komma överens om en gemensam strategi? Att samla information under en webbplats med länkar till information, projekt och aktörer torde underlätta för både besökare och potentiella företagare.

Hur kan Pilgrim utan gränser bidra till att samverka kring extern information om S:t Olavsleden?

Hållbarhetsaspekter

Demokratikonsult har under projektets gång uppfattat att det inom projektorganisationen finns osäkerhet kring hur projektet ska använda sig av hållbarhetsaspekterna. Baserat på resultat av intervjustudien bedömer Demokratikonsult att det finns goda förutsättningar att förankra det pågående arbetet som utförs (av såväl projektorganisationen som aktörer inom projektet samt idéer och initiativ som framförts av respondenterna) in i projektets hållbarhetsstrategi. I avsnittet som behandlar just hållbarhetsaspekterna (se sid. 9-11) listas exempel på hur man inom projektet på olika nivåer (projektsamverkande eller lokalt) har genomfört insatser som främjar hållbarhetsaspekterna. Demokratikonsult uppfattar att det bland respondenter och aktörer finns stor kompetens och mycket kunskap, här finns mycket gott att hämta.

Demokratikonsult rekommenderar projektorganisationen att tillvarata aktörernas arbete genom att sprida goda exempel på insatser som har lyft hållbarhetsaspekter. På detta sätt kan arbete/insatser användas som verktyg för att nå projektets mål, särskilt vad gäller natur- och kulturarv. En synergieffekt av att tillvarata aktörernas arbete genom t.ex. att arbeta med goda exempel är att det torde stärka känslan av delaktighet hos berörda aktörer.

Spridningsaktiviteter och långsiktigt nätverkande

I intervjustudien framkom flera goda exempel på verksamhetsutveckling, både exempel som fortfarande befann sig på idéstadiet och exempel på initiativ som prövats av aktörer

² Demokratikonsult har vid googling på ”Olavsleden” hittat följande namn och stavningar på leden: Sankt Olavsleden, St. Olavsleden, S:T Olavsleden, S:t Olavsleden samt St. Olavs way. Projektwebbplatsen använder främst stavningen St. Olavsleden medan bifallsbeslut använder sig av St Olavsleden.

(serviceinsatser, ledarguide, audioguide, m.m.). Demokratikonsult ser potential i att göra nytta av dessa initiativ genom att sprida, utveckla och på andra sätt stötta samt dokumentera för att göra och sprida kunskap. Verksamheten och serviceställen längs med leden börjar färdigställas. Sommaren 2020 skulle enligt plan innehålla aktiviteter som på grund av pandemin (covid-19) fick planeras om och anpassas efter rådande restriktioner alternativt skjutas på framtiden. Förhoppningen är nu att kommande säsong ska kunna erbjuda en mer omfattande verksamhet. I föreliggande studie framkom från ledens aktörer önskemål om ett större utbyte i form av gemensamma vandringar och möjlighet att hälsa på hos varandra för att främja samhörighet, kontakter och sprida kunskap och erfarenheter.

Vilka möjligheter ser projektorganisationen att anordna spridningsaktiviteter genom fysiska träffar på ledens destinationer?

Demokratikonsult vill slutligen lyfta en fundering kring målgruppen små och medelstora företag. Enligt projektets bifallsbeslut ska projektet inte ”jobba aktivt” med denna målgrupp men identifierar att de utgör en viktig del av det strategiska nätverk som Pilgrim utan gränser har som mål att finna former för samt organisera.³ Demokratikonsult saknar information kring hur Pilgrim utan gränser adresserar denna målgrupp i projektaktiviteter och vilka resurser som läggs på att uppmuntra företagsamhet och nätverkande. Demokratikonsult ställer följande fråga till projektorganisationen:

Hur gör Pilgrim utan gränser för att stötta företagen?

3. NÄSTA STEG

Skriftlig slutrapport, ska vara projektet tillhanda i enlighet med finansiärernas riktlinjer inför projektavslut 31 december.

4. ÖVRIGT

Styrgrupp/projektgrupp

I Norge har projektledaren dragit operativa arbetet framåt med mycket litet stöd av norsk styrgrupp. I projektets riggning beskrivs två ledningsnivåer, en operativ nivå samt en övergripande strategisk nivå. Med anledning av att projektledaren i Norge blivit oplanerat sjukskriven preliminärt till efter sommaren, anser Demokratikonsult att det finns anledning att understryka betydelsen av en stödjande styrgrupp under genomförande. Utan en ersättare finns risk för att projektledare i Sverige åläggs ansvar som tar resurser från befintliga arbetsuppgifter. Med alltför många arbetsuppgifter finns risk att förutsättningarna blir mindre goda och delar av projektets uppsatta mål utebli. För stöd om hur projektets operativa och strategiska ledning ska organiseras finns beskrivna i Interreg Sverige-Norges projekthandbok där går bland annat att läsa:

”Både norsk och svensk projektägare har dock ansvar för att projektet genomförs enligt den beskrivning och plan som finns i beslutet om stöd från Interreg Sverige-Norge. För att lyckas med projekt är det nödvändigt att det är förankrat i egen organisation samt hos de aktörer som berörs av projektet och dess resultat. Projektägare och parter

³ Bifallsbeslut, Interreg Sverige-Norge, 2018, Projektet Pilgrim utan gränser – Utvecklingen av ett kulturhistoriskt värdsarv. Ärende ID: 2020191.

ska kunna koppla idé till Interreg Sverige-Norge programmets insatsområde, aktivitets- och resultatindikatorer. Organisations ledning ska också se vinster med att delta och därmed avsätta tillräckliga resurser för att genomföra projektet. Det är viktigt att komma ihåg är att projektet inte ska genomföras enskilt på var sida om gränsen. Som genomförare av ett projekt kommer du att uppleva en klart smidigare resa om ledningen prioriterar arbetet och ser projektet som ett led i organisationens utveckling.”

Framåtblick

Projektet Pilgrim utan gränser har ansökt om förlängning med sex månader. Detta innebär möjligheter att få en mer rättvis bild över vad projektets aktiviteter lett till, men som varit svåra att mäta under Coronapandemin 2020.

Denna intervjustudie visade att det finns intresse av att följa upp Pilgrim utan gränser med nya projekt. Möjligheterna att förlänga S:t Olavsleden genom att inkludera såväl Novgorod i Ryssland som Åland undersöks. I linje med nya lagen om hållbara investeringar kan projektets direkta och indirekta effekter förknippas med samhällsnytta ur flera perspektiv, över olika lång tid. Hur effekter följs upp och räknas i flera olika kapital kan därför inverka på framtida möjligheter till finansiering. Demokratikonsult uppmanar projektorganisationen att inför kommande projekt undersöka om metoden Triple bottom line kan stödja projektet att beräkna resultat, kommunicera och synliggöra den sociala- och miljömässiga nytta som kommer ur investerade medel.

KÄLLFÖRTECKNING

Källhänvisningarna består av såväl refererad litteratur som litteratur som på annat sätt har påverkat innehållet.

BÖCKER OCH ÖVRIGA KÄLLOR

Brulin, Göran och Svensson, Lennart (2011). *Att äga, styra och utvärdera stora projekt*: Studentlitteratur.

Demokratikonsult. (2020). *Följeforskningsrapport nr 1, 1 januari 2019 – 31 mars 2020. Pilgrim utan gränser – Utvecklingen av ett kulturhistoriskt världsarv.*

Demokratikonsult. (2020). *Följeforskningsrapport nr 2, 1 april – 30 oktober 2020. Pilgrim utan gränser – Utvecklingen av ett kulturhistoriskt världsarv.*

Jerkedal, Åke (2005). *Utvärdering – steg för steg*. Norstedts Juridik.

Länsstyrelsen i Stockholms län (2000). *Handbok. Jämställdhet i ledningssystem – en metod för att förverkliga jämställdhet mellan kvinnor och män.*

Nytta med följeforskning. En vägledning för utvärdering av strukturfonderna 2007–2013 (2008).

SIQ (2009). *En delrapport i projektet. Kvalitet som framgångsfaktor – en förstudie.*

Sandberg, Bo och Faugert, Sven (2007). *Perspektiv på utvärdering*. Studentlitteratur.

SCB (2010). *Lathund om jämställdhet. På tal om kvinnor och män.*

Svensson, Brulin, Jansson och Sjöberg (2009). *Lärande utvärdering genom följeforskning*: Studentlitteratur.

Vedung, Evert (1998). *Utvärdering i politik och förvaltning*: Studentlitteratur.

WEBBSIDOR

<http://www.interreg-sverige-norge.com/planera/malet-med-programmet/insatsomraden/>

<http://www.interreg-sverige-norge.com/planera/malet-med-programmet/insatsomraden/insatsomrade-natur-och-kulturarv/>

<http://www.interreg-sverige-norge.com/slutrapportering-och-goda-exempel-2/>

<http://www.interreg-sverige-norge.com/wp-content/uploads/2014/07/Projekthandbok.pdf>

<http://www.ne.se>

<http://www.regeringen.se>

<http://www.scb.se/statistik>

<http://www.siq.se>: Institutet för Kvalitetsutveckling (SIQ)

ANNAT MATERIAL

Minnesanteckningar, avstämningar och övriga projektdokument, etc.

Ansökan till Tillväxtverket, om projektmedel för projektet Pilgrim utan gränser.

Interreg Sverige-Norges bifallsbeslut. Förfrågningsunderlag för utvärdering av projektet, etc.